

Список використаних джерел:

1. Baetens Jan. The Graphic Novel: An Introduction / Jan Baetens, Hugo Frey. – NY. : Cambridge University Press, 2015. – 286 pp.
2. Douglas Allen. Arab comic strips: politics of an emerging mass culture / Allen Douglas. – Bloomington : Indiana University Press, 1994 – 263 p.
3. Duncan Randy. The Power of Comics: History / Randy Duncan and J. Smith Matthew // Form and Culture. – Continuum, 2009.
4. Eisner W. Comics & Sequential art / W. Eisner. – Tamarac ; Florida : Poorhouse Press, 1985. – 166 p.

5. Political Cartoons in the Middle East / Göçek Fatma Müge (ed.). – Princeton, 1998.
6. McCloud Scott. Understanding comics. The invisible art / Scott McCloud. – NY. : Harper Collins, 1994. – 223 p.
7. McLuhan Marshall. Understanding Media. The extensions of man / Marshall McLuhan. – London, 1964 – 396 p.
8. 2014. الخامسي، خالد. نقطة و من أول السطر. – الجيزة: مؤسسة دوم للثقافة، 2014.
9. [Електронний ресурс] : الورقة – إسلام جاويش : <https://www.facebook.com/Gawish.Elwarka/>

Надійшла до редколегії 27.10.18

А. Анисимов, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АНТИТЕЗА КАК ИНСТРУМЕНТ САТИРЫ В КОМИКСЕ (НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННОГО АРАБСКОГО КОМИКСА)

Предлагается взгляд на антитезу в комиксе как в жанре литературы и последовательного искусства (англ. sequential art) и сравнение методов её применения. На фоне социальной тематики современного сатирического комикса, проводится исследование применения Исламом Гавишем антитезы для создания эффекта комичности в серии комиксов "Аль-Уаррака".

Ключевые слова: комикс, сатира, антитеза, сопоставление.

A. Anisimov, Ph. D. stud.

Taras Shevchenko National University in Kyiv, Kyiv, Ukraine

ANTITHESIS AS A SATIRICAL VEHICLE IN COMICS (THE DATA OF MODERN ARABIC COMICS)

A look on the problem of using antithesis as a form of juxtaposition in comics is offered. By contrasting the difference between literary and visual forms of antithesis, we analyze Islam Gavish's "al-Warraqa" – an Egyptian comic series, through the prism of sequential art and satire.

Keywords: comics, satire, antithesis, juxtaposition.

УДК 801.3:808.2:809.56

I. Бондаренко, д-р філол. наук, проф., Ю. Кузьменко, канд. філол. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО В СУЧАСНІЙ ЯПОНІЇ

Досліджено витоки, етапи становлення та сучасний стан шевченкознавчих студій у Японії. Особливу увагу приділено діяльності та працям визначних японських дослідників і перекладачів поетичної спадщини Великого Кобзаря. Проаналізовано перекладні збірки поезій Тараса Шевченка японською мовою.

Ключові слова: шевченкознавчі студії, японські україністи, японські переклади української поезії, японська шевченкіана.

Із давніх-давен поетичне слово було невід'ємною частиною японської та української культур. Перші писемні пам'ятки японської літератури "Записи давніх діянь" (古事記 – "Коджікі", 712) та "Аннали Японії" (日本書紀 – "Ніхоншюкі", 720) містили 112 і 128 пісень, відповідно. А вже в другій половині VIII ст. були укладені перші поетичні антології "Милі вітри поезії" (懷風藻 – "Кайфусо", 751) у жанрі китайськомовних віршів канші (漢詩) і "Збірка міриад листків" (万葉集 – "Ман'юшю", 759), яка містила значний пласт фольклорного матеріалу. Поезія, що увійшла до цих пам'яток, була і залишається безцінним джерелом для розуміння культури, укладу життя та світовідчуття давніх японців. Українська поетична традиція також сягає корінням сивої давнини, про що свідчить багатий фольклорний матеріал, епічні пісні з першого визначного літопису Київської Русі "Повість минулих літ" (XI – початок XII ст.), козацькі думи тощо. Японці та українці плекали любов і повагу до поезії протягом усієї своєї історії, підтвердженням чого є ціла плеяда талановитих поетів. Наприклад, у Японії загальновідомими є імена Суг'авари Мічідзана (845–903), Кі-но Цураюкі (866–945 або 946), Сайг'о (1118–1190), Мацуо Башо (1644–1694), Йоси Бусона (1716–1784), Кобаяші Ісси (1763–1827), Масаоки Шікі (1867–1902), Ішікаві Такубоку (1886–1912), Йосано Акіко (1878–1942) тощо, а в Україні – Тараса Шевченка (1814–1861), Івана Франка (1856–1916), Лесі Українки (1871–1913) та багатьох інших.

Перші переклади японської поезії українською мовою, як і творів українських поетів японською почали з'являтися тільки на початку ХХ ст., що було зумовлено тривалою відсутністю культурного діалогу між двома народами. Наприклад, перші спроби українців ознайомитися з мовою та культурою Японії датуються 60-ми рр. ХІХ ст. [5, с. 344], а перші українознавчі праці японських дослідників побачили світ аж на початку ХХ ст. [10, с. 7]. Це супроводжувалося браком висококваліфікованих фахівців-перекладачів як в Японії, так і в Україні, а також дефіцитом навчальних ресурсів – підручників і двомовних словників. І якщо зараз японська література рясно представлена в українських перекладах І. Бондаренка, Н. Баликової, І. Дзюба, О. Забуранної, М. Федоришина тощо, українські художні твори залишаються малодоступними для сучасних японців. Серед нечисленних перекладів української літератури японською мовою можна згадати такі праці, як "Український казковий епос японською мовою" О. Асадчих, І. Дзюба і Х. Катаоки (2014), "Збірку сучасних українських оповідань" О. Хоменко та Ецуко Фуджії (2005) і переклади окремих поетичних творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки і П. Тичини. Саме творчість Тараса Шевченка удостоєна найбільшої уваги серед японських перекладачів, стала орієнтиром для знайомства японців із українською культурою в цілому, і літературою зокрема.

Уперше про життєвий і творчий шлях українського поета японці дізнались завдяки перекладам книг данського літературознавця Г. Брандеса "Російські

враження" (1888) і російського революціонера П. Кропоткіна "Ідеали та дійсність у російській літературі" (1905), а також праці японського дослідника Ацуші Танаки "Ідейні напрямки в російській літературі" (1917) [5, с. 376]. Ці джерела містили загальну інформацію про Тараса Шевченка.

Перший переклад віршів Кобзаря японською мовою був представлений в "Українсько-ніппонському словнику", укладеному двома українськими емігрантами Анатолієм Дібровою та Василем Одинцем і виданому в 1944 р. у Харбіні, який на той час контролювався Японією. У довоєнні часи на Далекому Сході сформувалася численна українська громада, що отримала назву "Зелений клин" або "Закитайщина". Японська військова адміністрація Харбіна чудово розуміла, наскільки важливо здобути підтримку місцевого українського населення та налагодити гарні стосунки з керівниками органів місцевого самоврядування українських емігрантів, а тому профінансувала видання словника накладом 1 тис. примірників [4, с. 26].

Словник складався із 267 стор. і містив близько 11 000 ключових українських слів із поясненням російською мовою та японським перекладом. Переклад був здійснений Василем Одинцем, а за упорядкування українсько-російського тексту, українську транскрипцію японських слів, вступ ("Коротенький нарис з українознавства"), видавничку та коректорську роботу відповідав Анатолій Діброва. Як зазначалось у передмові до словника, "складаючи оцей перший Українсько-Ніппонський Словник, автори мали за мету покласти перший внесок у справу полегшення культурного взаємопорозуміння між народами Ніппонським та Українським" [3]. Серед країнознавчої лексики, представленої більше ніж 100 одиницями, зазначаються імена та прізвища відомих історичних осіб і діячів української культури, зокрема й Тараса Шевченка. В словниковій статті під назвою "Шевченківський заповіт" міститься оригінал однойменного вірша Кобзаря та його перший переклад японською мовою, а в статті "Шевченко Тарас" подано об'єктивну інформацію про життєвий і творчий шлях поета (орфографію оригіналу збережено. – І.Б., Ю.К.):

"Шевченко Тарас – Великий український поет і маляр. Народився в родині кріпака 25 лютого (по старому календарю) 1814 р., а помер 10 березня 1861 р. Завдяки своєму природньому хисту та розуму звернув на себе увагу тогочасної розумової інтелігенції і був викуплений на волю за 2500 карбованців, коли йому було 24 роки. Закінчив Петербурзьку Художню Академію. Написав багато поетичних творів, які зібрані у книжці під назвою "Кобзар". Найбільш знані його твори: "Гайдамаки", що малюють національно-визвольний рух Українського народу; "Катерина"; "Великий Лях"; "Наймичка" та багато інших.

Усі твори Тараса Шевченка пронизані закличом до змагань за відродження української національно-державної незалежності. За свої заклички до боротьби проти чужоземного гніту Тарас Шевченко був засланий до Середньої Азії на 10 років з заборотою писати та малювати.

Український народ глибоко шанує пам'ять Тараса Шевченка і вважає його своїм пророком-мучеником за всенародну українську ідею, а твори Шевченкові "Кобзар" є невід'ємною книжкою у кожній українській родині. Книжку "Кобзар" нерідко кладуть, як дорогоцінність, в домовину померлим своїм близьким.

На могилу Шевченка, яка є над Дніпром біля Каніва (що недалеко від Київ), Українці ідуть з усієї України,

як мусульмани до Мекки, щоб побачити землю, в якій Шевченкова домовина та щоб їй вклонитися" [5, с. 383–384].

До того ж, у вступній частині статті "Шевченківський заповіт" міститься таке пояснення: *"Написаний великим українським національним поетом Тарасом Шевченком 25 грудня 1845 р. в Переяславі. Заповіт перекладено на музику, і він для всіх наступних поколінь був і є закличом до боротьби за здійснення ідеалів Української нації. Заповіт є другим українським національним гімном"* [5, с. 383–384].

Вищезгадане видання є не тільки лексикографічною пам'яткою, але й цінним лінгвокраїнознавчим джерелом, завдяки якому японці змогли відкрити для себе українську культуру, ознайомитися з її неповторними реаліями та дізнатись про незламного Кобзаря. Проте із захопленням Харбіна радянськими військами весь наклад цього видання було спалено в друкарні, а його укладачів заарештовано. У світі ж залишилось тільки 6 примірників, один із яких потрапив з Америки до Японії на початку 90-х рр. XX ст. завдяки зусиллям японського історика-україніста Кадзуо Накая.

Із кінця 20-х рр. XX ст. значну роль у популяризації Тарасового слова в Японії відіграв громадський діяч і поет Тейсуке Шібуя (1905–1988). У 1926 р. японець видав збірку "Крик у полі" (野良に叫ぶ – "Нора ні сакебу") з присвятою Кобзареві, сповненою слів пошани та захопленого ставлення до українського поета. Пізніше, у 1989 р. Шібуя згадував: *"Життя Шевченка – вихідця з покріпачених селян, його ідейна діяльність, так само, як і його чисте високе мистецтво, пронизане революційним духом, справили на мене глибоке враження"* [9, с. 122]. Відкритість до революційних ідей Шевченка, на думку відомого японського україніста та перекладача, професора Такаюкі Мураї, можна пояснити тим, що для цього *"...існували об'єктивні сприятливі умови. Обидва поети були представниками пригнобленого класу: перший народився в родині бідних орендарів, другий – у родині безправних кріпосних, а тому умови їх життя багато в чому були схожі"* [7].

Друге видання зазначеної збірки, яке побачило світ у 1964 р., також було присвячене Кобзареві: *"Борючись за розкріпачення навіть протягом 10 років заслання, поет-кріпак із України писав вірші і малював. Відзначаючи пам'ять Тараса Шевченка з нагоди 150-річчя його народження, йому і його братам у Японії я знову присвячую цю збірку скромних віршів"* [8, с. 40].

І в подальшому Шібуя, як один із керівників селянського руху в Японії XX ст., активний член літературного об'єднання "Література нової Японії" (新日本文学会 – "Шін-ніхон бунгаку-кай", 1945–2005) і співзасновник "Товариства японської селянської літератури" (日本農民文学会 – "Ніхон номін бунгаку-кай", 1955), неодноразово згадував Кобзаря та його вирішальний вплив на власний життєвий і творчий шлях. Зокрема, в есе "Моя зустріч з Шевченком" 1987 р. поет зазначав: *"Я – японський селянин, пройнявся глибоким співчуттям та шаную до Шевченка тому, що його життя надивовижу нагадувало моє особисте. Мені здавалося, що соціальне середовище, класи, ідеологія, які формували мою особистість, були б близькі й зрозумілі йому"* [2, с. 12].

Гуманістична спадщина українського поета надихала Шібуя під час його активної участі в русі за демократичну літературу повоєнної Японії: *"Мене приваблює не лише життєвий подвиг цього поета, але*

й те, що його ідеали та вчинки засвідчують, як людина, що уособлює свій народ, органічно поєднує в собі й висловлює в своїх творах думки та поривання інших людей. Вся його поезія – це творчість, зіткана з почуттів, із живих відчуттів, що ними сповнені непоборні душі його пригноблених та нескорених земляків. Неприборкана енергія поета-борця за демократичні ідеали, могутні відлуння його безсмертної поезії і сьогодні хвилюють нас своїм свіжим диханням" [2, с.12].

За сприяння Шібуї в 1962 р. у Токіо було створено "Японське товариство вивчення Шевченка" (日本シェフチェンコ研究会 – "Ніхон Шефученко кенкюкай"), яке займалося дослідженням поетичної спадщини Кобзаря, перекладами його творів, організацією та проведенням низки культурно-просвітницьких заходів із нагоди 150-річчя з дня народження поета: наукової конференції, зустрічей із читачами, запрошення до Японії делегації українських письменників, в складі якої країну відвідав Олесь Гончар (1918–1995).

У 1964 р. спільно з іншими славістами (Шьосукє Комацу, Такаюкі Мураї, Ґачіро Тадзава) Шібуя випустив першу ювілейну збірку творів Тараса Шевченка "Як помру..." (私が死んだら – "Ватакуші га шіндара"), що була удостоєна численних рецензій, статей і відгуків на сторінках спеціальних і періодичних видань Японії (напр., газети: "Ніхон докушьо шінбун" /17.08.1964/ – "Відлуння пісень поета. Книга віршів Т. Шевченка, укладена Т. Шібуя"; "Майнічі" /01.09.1964/ – "З'явилася у світ книга віршів Т. Шевченка"; "Акахата" /05.09.1964/ – "Книга віршів Т. Шевченка – "Як умру..."; "Докушьо-но томо" /10.09.1964/ – "Обурення проти поміщиків та кріпосництва. Книга віршів Т. Шевченка, укладена Т. Шібуя"; а також літературний журнал "Бунка хьорон" /№10, 1964/ – "Книга віршів Т. Шевченка, укладена Т. Шібуя" [5, с. 379]). До збірки було включено 26 поетичних творів Кобзаря, написаних у період між 1839 і 1861 рр. Читачі високо оцінили як самі твори, так і їх майстерний переклад, здійснений із російськомовних підрядників.

У квітні 1987 р. до Шібуї та його колеги Такаюкі Мураї завітав радянський сходознавець Кім Рехо (1928–2017),

який розповів про київську експозицію "Світова слава Тараса Шевченка" в державному музеї Т.Г. Шевченка, де був представлений і японський куточок. На прохання своїх українських колег учений запропонував Шібуї допомогти музею матеріалами, пов'язаними із вивченням творчості Кобзаря в Японії. До того ж, під час цієї зустрічі мова зайшла про урочистості з нагоди святкування 175-річчя з дня народження українського поета, які було заплановано на наступний рік. Саме це спонукало Шібуя та Мураї реалізувати їх давню мрію – "підготувати й видати до ювілею нову книгу віршів Шевченка в перекладах японською мовою" [2, с. 14]. Перекладачі підійшли до справи відповідально і в 1988 р. опублікували "Збірку віршів Шевченка" (シェフチェンコ詩集 – "Шефученко-шію"). За словами Шібуї, "...робота полягала не в простій передачі оригінального тексту японською мовою. Ми шифували строфу за строфою, рядок за рядком, слово за словом, аби сповна донести до японського читача полум'яний дух поезії Кобзаря. Працюючи над книгою, знову й знову відкривали для себе глибини думки та почуття, явлені в прекрасних віршах та поемах його великої книги" [2, с. 14]. Ця збірка містила докладну біографічну довідку та хронологічну таблицю головних подій у житті українського митця, а також перші повні переклади японською мовою поем "Гайдамаки", "Катерина", "Наймичка", віршів "Перебендя", "Тополя", "Заповіт", поетичного циклу "В казематі" ("Згадайте, братія моя...") тощо, здійснені з російськомовних підрядників. У додатках до цієї збірки була представлена стаття Шібуя "Моя зустріч з Шевченком" (с. 341–347), нарис Івана Драча "Син волі" (с. 348–364) і три статті Такаюкі Мураї: "Життя і мистецтво Шевченка" (с. 325–340), "Тейсукє Шібуя і Тарас Шевченко" (с. 365–406), "Початок японо-українських літературних зв'язків – Великий Кобзар і послідовник його вчення Тейсукє Шібуя" (с. I–XXVI).

Цю останню працю Шібуя довів до кінця, попри тяжку хворобу. Як повідомляла японська преса, коли поета привезли на урочисту церемонію вручення Україні в дар щойно надрукованого японськомовного "Кобзаря", він вже був на інвалідному візку та з крапельницею [2, с. 21].

Тейсукє Шібуя

Такаюкі Мураї

Рис. 1. Укладачі першої та другої ювілейних збірок поезії Тараса Шевченка в Японії

Третя збірка віршів Шевченка японською мовою побачила світ у 1993 р. завдяки наполегливій праці та зусиллям відомої україністки, перекладачки, кандидата філологічних наук, доцента жіночого коледжу Аояма (преф. Чіба) Ецуко Фуджії (Ецуко Нііґата). Вона є авторкою низки публікацій із історії української літератури та культури, а також входить до складу

президії Асоціації українців Японії з 1994 р. Фуджії випадково познайомилися з творчістю українського поета в 1963 р. під час навчання в Токійському університеті іноземних мов, де вона вчилася на філолога-русиста. У статті "Моя зустріч з творами Тараса Шевченка" 2014 р. перекладачка згадує, що Шевченкові "вірші були сповнені такого обурення,

смуток та болу, яких я донині ніколи не чула. Я також відчула, що їх переповнює і палке бажання щастя, і безмежна теплота до знедолених людей" [11, с. 407].

Несподіване відкриття спонукало Фуджії самостійно опанувати українську мову, щоб потім мати можливість перечитати вірші українського генія в оригіналі та краще зрозуміти його духовний світ. Пізніше дослідниця захистила під керівництвом відомого японського слависта Йошікадзу Накамури дисертацію на тему "Формування українського духу в поезії Тараса Шевченка", в якій використала наявні та навела власні переклади окремих віршів або фрагментів із поетичних творів Кобзаря. Працюючи над дисертацією, вона не зверталася до жодних двомовних словників і користувалася виключно тлумачними словниками української мови, а також "Словником мови Шевченка" (Київ, 1964). Окрім перекладів, дослідниця присвятила Кобзареві та його поетичному слову низку наукових статей. Наприклад, праця "Кирило-Мефодіївське братство та заслання Шевченка" була опублікована в 1993 р. у японському літературознавчому журналі "Світова література" ("*Секай бунгаку*", № 77. – 1993), а стаття "Поема "Марія" Шевченка і Євангеліє" – в 1995 р. у науковій збірці "Росія. Святість і хаос" ("*Poivia. Шінсейшія то контон*" – Токіо: Сайрюшія, 1995).

У 2009 р. Фуджії підготувала та видала окремою книгою переклад поеми Тараса Шевченка "Марія" ("*Шефученко. Марія*". – Токіо: Гундзошія, 2009. – 80 с.), а в 2018 р. у книгарнях Японії з'явилася ще одна її перекладацька праця "Збірка поезії Шевченка. Кобзар" ("*Шефученко-шішю. Кобузару*" – Токіо: Гундзошія, 2018. – 360 с.), до якої увійшли переклади окремих віршів поета, розлога довідка про його життєвий і творчий шлях, численні виноски із поясненням українських реалій, що не мають своїх відповідників у японській мові. Завдяки чудовому знанню української мови перекладачки вдається не тільки передати зміст і мелодику Шевченкових творів японською мовою, а й зберегти національний дух його поезії та багатство словесних образів. Водночас, двомовне оформлення збірок і докладний лінгвістичний, країнознавчий та історичний коментар, а також українсько-японський словник приблизно на 1100 слів, включений до видання 1993 р., дають змогу використовувати праці Ецуко Фуджії з навчальною метою для опанування української мови та знайомства з українською літературою.

Окрім Тейсуке Шібуя та Ецуко Фуджії, значний внесок у розвиток японського шевченкознавства зробили Ґачіро Тадзава (1909 р.н.), Дзюґе Такаші (1911–1990) та Шьосукі Комацу (1923–2000). Наприклад, у 1949 р. в одному із випусків наукового журналу "Дослідження з російської літератури" ("*Росія бунгаку кенкю*". – Т. 4, 1949. – С. 120–130) Ґачіро Тадзава надрукував переклади 5 віршів Кобзаря, а у 1951, 1955 та 1966 рр. вийшло ще 15 його перекладів.

Дзюґе Такаші, відомий своїми перекладами праць Карла Чапека, Л.М. Толстого, О.С. Пушкіна, Антона Чехова та інших російських класиків, тривалий час вважався одним із найкращих перекладачів поезії Шевченка японською мовою. Зокрема, такої думки дотримувався професор Токійського державного університету і відомий україніст Кадзуо Накай, якому належать численні публікації з питань української історії, соціології, культури, мови та літератури. Наприклад, у 1955 р. Такаші опублікував переклад 27 віршів, включно "Думи мої, думи мої...", "Чи не покинуть нам, небого...", які увійшли до "Збірки новітньої російської поезії"

("Кіндай рошія шішю". – 1955. – 239 с.), і ще 6 у 1961 р. ("Кіндай рошія шішю". – 1961. – 266 с.).

У свою чергу, Ецуко Фуджії підкреслює такі особливості перекладацької манери Такаші: "*по-перше, ...блискуче володіння рідною японською мовою. Він створив легкі для прочитання переклади. По-друге, його переклади в стилі японської традиційної поетичної ритміки, через що вони хоч і написані інколи трохи старими зворотами, є дуже близькими японському читачеві. По-третє, усі перекладені ним твори належать до періоду написаних поетом протягом чи після заслання... У поезіях циклу до заслання виражено світогляд поета, його думки та переконання і для розуміння того, яким був Шевченко, як поет – вони важливі. Отож, виключати їх не можна... усі поезії, які обрав Дзюґе Такаші для перекладу, напряму говорили з душою читача і зачіпали її потаємні глибини"* [11, с. 408]. Тобто японські шевченкознавці високо оцінюють внесок Такаші в поширення Тарасового слова на їх батьківщині.

Видатний вчений-літературознавець, професор Інституту іноземних мов м. Кобе Шьосукі Комацу займався не тільки перекладами таких поезій Шевченка, як "Наймичка", "Сон", "Кавказ", "Лілея", "Русалка", "Єретик" тощо, але й присвятив українському поетові та його творчості низку наукових статей, надрукованих у 1947–1978 рр. У 1948 р. дослідник опублікував статтю "Поет Шевченко" – першу в Японії академічну працю про Кобзаря, з якої почалося наукове шевченкознавство в країні. Комацу також належить низка публікацій, присвячених походженню української мови, розвитку української літератури і, зокрема, художній майстерності Шевченка. Наприклад, у статті 1949 р. "Українська література. Дослідницькі записки" японський славист визнає, що поет розпочав новий етап у розвитку української літератури, посприявши зародженню українського реалізму [13, с. 190]. У своїх працях Комацу піднімає низку цікавих питань – наприклад, чому в художній спадщині Шевченка є російськомовні вірші, чи був він дійсно атеїстом, як вважали тогочасні радянські літературознавці, тощо. До того ж, літературознавець приділяє пильну увагу поетичній мові Кобзаря, словесним образам і національним символам, до яких так часто звертався поет. На думку дослідниці та перекладачки сучасної української прози японською мовою О. Хоменко, Комацу "*...першим звернув увагу на структурний зміст, особливості композиційної та образної системи літературної спадщини Великого Кобзаря. Намагаючись з'ясувати сутність творчості Шевченка і вивести ту парадигму, котра б допомагала у подальшій перекладацькій роботі, він підходив до питання перекладу не тільки з практичного, а й з теоретичного боку*" [12, с. 85].

Серед інших відомих японських лінгвістів і літературознавців, які цікавилися творчістю українського поета та перекладали його вірші, варто згадати К. Накаю, Т. Хіно, Т. Мураї, Т. Окамото. Наприклад, визнаний японський україніст, за фахом історик і соціолог, Кадзуо Накай у 1991 р. випустив перший в Японії підручник із української мови для японців "Українська мова" (Токіо: Дайґаку Шьорін, 1991. – 213 с.), в якому тексти трьох із двадцяти уроків присвячені життю і творчості Тараса Шевченка, а в додатку наводиться відомий вірш українського генія "Вечір" ("Садок вишневий коло хати...") з його японським перекладом, здійсненим автором підручника. У додатку міститься біографія Кобзаря під назвою "Хронологічна канва Шевченкової"

біографії", представлена фрагментом із університетського курсу лекцій М. Зерова "Лекції з історії української літератури" 1928–1929 рр. (Лекція № XXVII). Того ж року вийшла стаття Накая під назвою "Шевченко в Японії", що містила докладний бібліографічний список японської шевченкіани та була опублікована в нью-йоркській збірці наукових статей із нагоди 175-річчя з дня народження поета "Світи Тараса Шевченка". Окрім цього, Накай першим в Японії порушив питання про необхідність перекладати вірші Кобзаря безпосередньо з мови оригіналу, а не з російської чи англійської мов, як це відбувалося до кінця 90-х рр. XX ст. Серед інших заслуг дослідника – самостійне опанування української мови, магістерська дисертація, присвячена селянському руху в Україні 1917–1921 рр. та захищена у 1974 р., коментар до виданої японською мовою 1975 р. у Токіо книги П. Аршинова "Історія махновського руху", популяризація вивчення української мови, літератури, історії та культури у вищих навчальних закладах Японії, монографія 1988 р. під назвою "Історія національної політики в Радянському Союзі – Україна, 1917–1945 рр.", створення 1994 р. уже згадуваної Асоціації українців Японії, яка раз на рік випускає власний інформаційний бюлетень "Україна-цушін" ("Українські вісті") і двічі на рік проводить наукові конференції; друк у 1998 р. двох наукових монографій, присвячених Україні, а саме: "Український націоналізм – дилема незалежності" та "Загальна історія України"; керівництво магістерськими дисертаціями з української проблематики молодих японських вчених-україністів Токійського державного університету Н. Хашімото, Р. Каваґучі, Н. Тавата тощо.

Вагомий внесок у популяризацію та дослідження української літератури, і зокрема творчості Тараса Шевченка, в Японії належить Такао Хіно – японському україністу, перекладачу, кандидату філологічних наук, доценту університету Тенрі (преф. Нара). Закінчивши відділення російської мови та літератури в університеті Тенрі, Хіно продовжив навчання в аспірантурі університету Васеда (Токіо), де займався написанням кандидатської дисертації на тему "Ранній період творчості Миколи Гоголя". Під час роботи над дисертацією дослідника неймовірно зацікавила і зачарувала українська тематика ранніх творів М. Гоголя, тож пізніше він самостійно опанував українську мову і почав читав твори видатних українських класиків (напр., І. Котляревського, Т. Шевченка, Л. Українки) в оригіналі. Пізніше розпочав перекладацьку діяльність. Із 1996 р. Хіно бере активну участь у міжнародних конгресах українців (у 1996 р. у Харкові, 1999 р. в Одесі тощо), на яких виступає із доповідями з лінгвістичної проблематики перекладу творів Т. Шевченка, Л. Українки та інших видатних постатей української літератури японською мовою. Перша стаття дослідника, в якій аналізується збірка перекладів поезії Т. Шевченка у виконанні Ецуко Фуджі, була опублікована у 1994 р. у "Літературній Україні". У статті Хіно високо оцінив майстерність японської перекладачки. Окрім того, йому належать дві публікації, де вперше йдеться про раритетне в історії українсько-японських мовних взаємозв'язків видання – "Українсько-ніппонський словник" 1944 р.

У XXI ст. діяльність японських шевченкознавців виходить на новий рівень. Зокрема, у 2017 р. в Києві вийшло навчальне видання "Шевченко українською мовою", розроблене спільно українськими японістами (І. Бондаренком, А. Мазурок, Н. Хоменко) та японськими славістами (Х. Катаокою, Т. Мураї, Т. Окамото). Окрім передмови, в якій наводиться огляд історії знайомства японських читачів із творчістю Великого Кобзаря та

аналізується сучасний стан шевченкознавчих студій в Японії, праця містить переклад 29 поетичних творів Шевченка, здійснений професорами Такаюкі Мураї та Такао Окамото. У додатку подано коротку біографію поета українською та японською мовами. Принцип організації матеріалу (японський переклад у супроводі українського оригіналу) дає змогу використовувати це видання не тільки у вищих навчальних закладах України, але й Японії для студентів і аспірантів, що вивчають українську мову.

Один із перекладачів, що долучився до роботи над зазначеним виданням, відомий японський літературознавець Такаюкі Мураї (1937 р.н.) закінчив російське відділення Інституту іноземних мов м. Кобе, потім навчався в аспірантурі університету Васеда, в 1964 р. захистив кандидатську дисертацію з історії російської літератури, з 1970 р. викладав на посаді ад'юнкт-професора російської філології, а з 1992 по 2000 р. – професора слов'янської філології факультету міжнародної культури Університету м. Кобе. З 2000 р. він займає посаду професора та викладає слов'янську філологію в Осацькому коледжі Шідзенавате-ґакуен. Разом із Тейсуке Шібуя, Мураї сприяв зародженню японської україністики. Вчений завжди цікавився й продовжує цікавитися творчістю Тараса Шевченка, намагаючись відтворити у своїх наукових працях його цілісний образ як поета, громадського діяча та художника. Дослідник нерідко звертається до порівняльного аналізу, вивчаючи творчу спадщину Кобзаря крізь призму її впливу на окремих поетів Японії, наприклад, Т. Шібуя. Зокрема, в одній із статей Мураї зазначає про безмежний вплив Шевченка на японського поета: *"...Знайомство з життям та діяльністю Великого Кобзаря стало відкриттям на шляху пошуків молодого Т. Шібуя. Він навчався у поета-революціонера не тільки тим чи іншим сторонам його творчості, а й способу життя взагалі. На молодого японського поета найбільше враження справило саме спосіб життя людини, яка не лише писала вірші, але й вела самовіддану невтомну боротьбу за щастя народу... Засвоївши шевченківську безкорисливість і його відчуття органічного зв'язку з народом, він зрештою як поет, і як діяч селянського руху..."* [6].

Окрім наукової діяльності, Мураї ще 1964 р. розпочав перекладацьку діяльність. Як вже зазначалося, того року він долучився до перекладу поезії Шевченка в межах ювілейної збірки "Як помру..." (私が死んだら – "Ватакуші га шіндара"), а у 1988 р. – "Збірки віршів Шевченка" (シエフチェンコ詩集 – "Шефученко-шішю"). До того ж, він взяв участь у створенні колективної монографії "Контрастивне дослідження сучасної української граматики" [1], для якої підготував розділ "Шевченко і українська мова", стисло описавши історію розвитку української мови у період XVI-XVIII ст. та проаналізувавши процес становлення української літературної мови. У цій частині монографії дослідник вивчає поетичну мову та художній стиль Кобзаря, демонструє його улюблені художні та мовностилістичні засоби, поетичні жанри, строфічні форми та віршові розміри. Мураї продовжує досліджувати творчість Шевченка та перекладає його поезію японською мовою, про що свідчить кілька десятків наукових статей, присвячених Кобзареві, та велика кількість майстерних перекладів. Активна наукова та перекладацька діяльність японського професора сприяє поширенню Тарасового слова в Японії та посиленню інтересу до його унікальної постаті й художньої спадщини в Японії.

Ще один перекладач – літературознавець і фахівець у галузі російської лінгвістики Такао Окамото у 1980 р. закінчив відділення іноземних мов Університету м. Кобе, де зараз працює на посаді професора, проводить заняття з граматики сучасної російської мови та веде активну наукову діяльність. Серед наукових інтересів Окамото – хроніки XIII–XVI ст., написані давньоруською, давньоукраїнською та старобілоруською мовами. Однак попри зацікавленість давніми мовами, Окамото також долучився до японської шевченкіани.

Отже, знайомство японців із творчою постаттю та поетичною спадщиною Великого Кобзаря, що почалося ще на початку минулого століття, триває й досі. Завдяки наполегливій праці та зусиллям видатних японських літературознавців, лінгвістів і перекладачів, серед яких Тейсуке Шібуя, Такаюкі Мураї, Джуґе Такаші, Шьосукі Комацу, Такао Окамото, Ецуко Фудзії та інші, з'явилася низка шевченкознавчих праць, періодично виходять нові переклади його творів, проводяться наукові дослідження та організовуються різноманітні культурно-просвітницькі заходи. Навіть у XXI ст. Тарасове слово продовжує лунати й об'єднувати народи.

Список використаних джерел:

1. *Аннали зарубіжних досліджень*. – Т. XXVIII. – Сер. *Контрастивні дослідження граматики східнослов'янських мов*. – Кобе, Японія: Університет іноземних мов м. Кобе. – 1993. – 198 с.

2. *Венок России Кобзарю // Избранные страницы альманаха Библиотеки украинской литературы [Электронное изд. БУЛ] / сост. В.Г. Крикуненко*. – М., 2014. – №5.

3. Діброва А. *Українсько-ніппонський словник* / А. Діброва, В. Одинець. – Харбін, 1944. – 267 с.

4. Малахова Ю. Структура словникових статей першого українсько-японського словника Анатолія Діброви та Василя Одиця / Ю. Малахова // *Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка (Східні мови та літератури)*. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2014. – Вип. 1(20). – С. 25–28.

5. *Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу (Коллективна монографія) / за ред. І.П. Бондаренка*. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 472 с.

6. Мураї Т. Початок японо-українських літературних зв'язків – Великий Кобзар і послідовник його вчення Тейсуке Сібуя // *Збірка віршів Шевченка [Шефученко-сісю] / пер. з яп. Тейсуке Сібуя, Такаюкі Мураї*. – Токіо, 1988. – С. VIII–IX, XVIII.

7. Мураї Т. Тейсуке Шібуя і Тарас Шевченко / Т. Мураї // *Japanese slavic and East European Studies*. – Осака, Японія, 1985. – Vol. 6. – С. 117.

8. Накаї К. Шевченко в Японії / К. Накаї // *Сучасність*. – Мюнхен, 1989. – № 3(335). – С. 40–47.

9. Сібуя Т. *Моя зустріч з Шевченком* / Т. Сібуя // *Всесвіт*. – К., 1989. – № 3.

10. Т. Шевченко японською мовою: матеріали до курсу "Теорія та практика художнього перекладу" / упорядн. І.П. Бондаренко, Х. Катаока, А.В. Мазурок, Н.В. Хоменко; пер. япон. Мураї Такаюкі, Окамото Такао. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2017. – 276 с.

11. Фудзія Е. *Моя зустріч з творами Тараса Шевченка* / Е. Фудзія // *Шевченкознавчі студії*. – К., 2014. – Вип. 18. – С. 407–412.

12. Хоменко О. *Децю про історію шевченкознавства в Японії* / О. Хоменко // *Східний світ*. – К., 2001. – № 1. – С. 85–91.

13. *Komatsu Shosuke. Ukuraina bungaku kenkyu nouto / Shosuke Komatsu // Kobe gaidai kangaku kinenn ronbun shu*. – Kobe, Japan. – 1949.

Надійшла до редколегії 07.10.18

И. Бондаренко, д-р филол. наук, проф., Ю. Кузьменко, канд. филол. наук, ассист. Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ШЕВЧЕНКОВЕДЕНИЕ В СОВРЕМЕННОЙ ЯПОНИИ

Рассматриваются истоки, этапы становления и современное состояние шевченковедения в Японии. Особое внимание уделяется деятельности и работам выдающихся японских исследователей и переводчиков поэтического наследия Великого Кобзаря. Анализируются сборники поэзии Тараса Шевченко на японском языке.

Ключевые слова: шевченковедение, японские украинисты, японские переводы украинской поэзии, японская шевченкиана.

I. Bondarenko, Dr. of Sci. in Philology, prof., Yu. Kuzmenko, Ph. D. in Philology, teaching assist. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

STUDIES DEVOTED TO TARAS SHEVCHENKO IN MODERN JAPAN

The article examines origins, stages and current state of the studies devoted to the famous Ukrainian poet Taras Shevchenko in Japan. Special attention is paid to activities and works of the famous Japanese researches and translators of poetical heritage of Great Kobzar. Collections of Shevchenko poems translated into Japanese are analyzed.

Keywords: Taras Shevchenko in Japan, Japanese Ukrainists, Japanese translations of the Ukrainian poetry.

УДК 821.214.21-7.09(540)

А. Вермейчук, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЇ НОВЕЛИ ГІНДІ

Здійснено спробу простежити етапи становлення та розвитку новелістичного жанру в літературі гінді. Проаналізувавши декілька підходів до теоретичного осмислення й визначення новели як у вітчизняному, так і світовому літературознавстві, автор наводить історичний огляд еволюції оповідного жанру в літературі гінді з давніх часів і до XX ст. включно.

Ключові слова: жанр, новела, оповідання, проза, література гінді.

Останнім часом в об'єктив літературознавчого інтересу все частіше потрапляє питання вивчення малих літературно-художніх форм. Теорія малої прози – один з найбільш обговорюваних і проблемних на сьогодні аспектів літературознавчої науки. Питання про жанрову диференціацію творів художньої літератури розглядається з давніх часів, вносячи на кожному етапі свої корективи, пропонуючи нові рішення й досліджуючи проблемні питання під різними кутами зору. Незважаючи на жваву полеміку навколо категорії жанру, численні

літературні експерименти з малою формою викликали значні зсуви в традиційній системі жанрових координат. У даній статті ми будемо розглядати новелу як літературний жанр, відштовхуючись від традиційного підходу до визначення жанрової приналежності, тобто, розглядаючи її як окрему форму епічної літератури.

Об'єктом дослідження в цій статті є новелістичний жанр у літературі гінді, предметом – етапи його становлення та розвитку. Мета статті – встановити витоки формування й специфіку розвитку жанру новели